2020-014

Nota Petegem-aan-de-Schelde Kastanjeplein

Programma van maatregelen

Bert ACKE, Maarten BRACKE en Paulien FONTEYN

11-3-2020

A & B archeologie

1. Gemotiveerd advies

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden te Petegem-aan-de-Schelde (provincie Oost-Vlaanderen), waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 3000m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog. De archeologienota[1] bestond enkel uit een bureauonderzoek, in het programma van maatregelen was opgenomen dat een proefsleuvenonderzoek diende uitgevoerd te worden in uitgesteld traject. In deze nota, opgemaakt onder supervisie van een erkend archeoloog, worden de resultaten van het proefsleuvenonderzoek beschreven.

In de dorpskern gebeurde nog geen archeologisch onderzoek. Wel kent Petegem een geschiedenis die ver teruggaat in de tijd, met een burchtsite die een oorsprong kent in de 8ste-9de eeuw en een abdijsite die dateert uit de 11de eeuw, beiden gelegen dichter naar de Schelde op. Beide sites werden reeds archeologisch onderzocht. Het plangebied is bovendien gelegen op korte afstand van de parochiale Sint-Martinuskerk, die eind 13de eeuw werd opgericht. Vanaf dan kwam de dorpskern tot ontwikkeling. Er zijn geen gegevens over het plangebied gekend uit de middeleeuwse periode, maar er kan enigszins verondersteld worden dat gezien de ligging vlakbij de 13de-eeuwse kerk het niet onwaarschijnlijk is dat er vanaf die periode bebouwing aanwezig was op of vlakbij het plangebied. Op de Ferrariskaart uit ca. 1777 wordt bebouwing aangegeven in de noordwesthoek van het terrein, de rest van het plangebied is onbebouwd. Andere sites in de omgeving duiden ook op menselijke aanwezigheid in de steentijden, zij het wel meer op zones met andere landschappelijke kenmerken: hogere gronden, of lage gronden nabij de Schelde, en een Romeinse occupatie. Algemeen kan aan het plangebied een eerder hoge archeologische verwachting gegeven worden voor sites met grondsporen uit diverse archeologische periodes, met vooral de nadruk op middeleeuwse sites en sites uit de nieuwe tijden.

De totale oppervlakte van de advieszone voor proefsleuven bedraagt ca. 3000m². De verstoorde zones bedragen ca. 210m² (kelder van de woning) en ca. 150m² (inrit). Daarnaast werd een buffer gehouden van de elektriciteitscabine en nutsleidingen ter hoogte van de Krauwelstraat (ca. 100m²). Van de totale advieszone werd ca. 357m² (11,9%) onderzocht door middel van proefsleuven, en ca. 21m² (0,7%) door middel van kijkvensters. De vooropgestelde dekkingsgraad van 12,5% zoals opgenomen in de Code van Goede Praktijk (te verdelen over 10% sleuven en 2,5% dwarssleuven/volgsleuven/kijkvensters) werd hiermee behaald (12,6%).

Het proefsleuvenonderzoek bevestigde het archeologische potentieel. Er werden sporen aangetroffen uit de metaaltijden en/of Romeinse periode, waaronder een waterkuil, enkele kuilen en een brandrestengraf. Daarnaast werden ook sporen teruggevonden die te linken zijn aan de historische bewoning waaronder een bakstenen beerput en een afvalkuil met glaswerk. De sporen concentreren zich in de zuidelijke helft van het terrein. De noordelijke helft kent diverse verstoringen van de voormalige bebouwing, waaronder een kelder en inrit.

[1] https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/8868

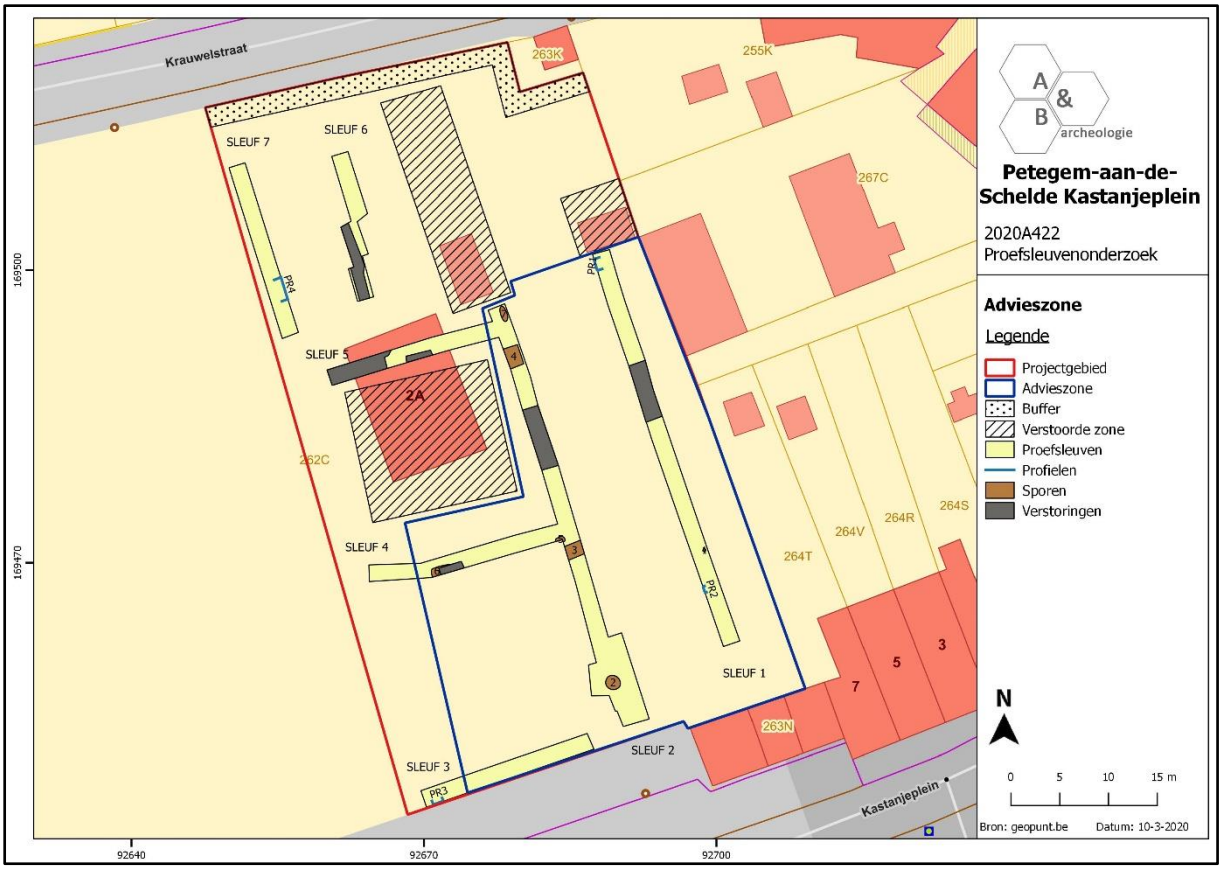
Op basis van de resultaten van het vooronderzoek is een verdere opgraving noodzakelijke en dit in de zuidelijke helft van het terrein over een oppervlakte van ca. 1350m². De modaliteiten van het verder archeologisch onderzoek worden hieronder beschreven.

Het archeologisch ensemble wordt voorlopig bewaard bij Acke & Bracke bvba. Na afronding van de opgraving zal het ensemble, in overeenstemming met de Code van Goede Praktijk, definitief bewaard worden bij de initiatiefnemer.

2. Afbakening van de opgravingszone

Gezien de aanwezigheid van een archeologische site waarvan de sporen verspreid zijn over het zuidelijke deel van het terrein, dient een vlakdekkend onderzoek te worden uitgevoerd. Het advies voor vervolgonderzoek heeft aldus betrekking op het zuidelijke deel van het plangebied met een oppervlakte van ca. 1350m².

Bij de advieszone dient rekening gehouden te worden met eventuele bufferzones langsheen de randen van de opgravingszone, zoals bijvoorbeeld langs de bestaande wegenis (zuiden) en langsheen de naburige bewoning (oostelijke rand). Hierdoor kan de oppervlakte van de eigenlijke opgegraven zone iets lager liggen dan de geadviseerde oppervlakte.

Figuur 1 Algemeen sporenplan van het proefsleuvenonderzoek. Het zuidelijke deel van het plangebied (ca. 1350m²) komt in aanmerking voor een vervolgonderzoek.

3. Onderzoeksvragen

Het doel van de archeologische opgraving bestaat in het karteren en onderzoeken van de archeologische sporen. Volgende niet-limitatieve onderzoeksvragen kunnen hierbij vooropgesteld worden:

- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische sporen?
- Welke spoorcategorieën zijn aanwezig? En tot welke functie behoren deze (bewoning, artisanaal, funerair,…)? Welke structuren kunnen onderscheiden worden (gebouwen, grachten, waterputten, kuilen,…)?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere erven? Wat is de onderlinge samenhang/fasering? Hoe zijn de erven ingedeeld en afgebakend?
- Zijn er aanwijzingen voor artisanale activiteiten?
- Behoort het aangetroffen brandrestengraf tot een grafveld of betreft het een geïsoleerd geval?
- Kan verbrand bot waargenomen worden in de graven en wat vertelt het fysisch antropologisch onderzoek hierover? Kan een demografisch model opgesteld worden?
- Is sprake van bijgaven in de brandrestengraven?
- Werden de grenzen van het grafveld vastgesteld? Gaat het om geïsoleerde graven of een cluster?
- Welke sporen behoren toe aan de historische bewoning? Om welke sporen gaat het? Wat is hun ruimtelijke indeling en functionele aard?
- Waaruit bestaat de materiële cultuur en kan dit iets leren over het gebruik van de site en de bewoner(s)? Tot welke groep, type, baksel, … behoort het aardewerk?
- Lenen vondsten zich tot een conservatie? Wat is hun meerwaarde?
- Kunnen bepaalde sporen verder natuurwetenschappelijk onderzocht worden? Wat is hun meerwaarde? Welke vormen van natuurwetenschappelijk onderzoek zijn van toepassing (^{14}C-datering, macrobotanisch onderzoek, pollenonderzoek, dendrochronologie, houtsoortbepaling, antracologie, petrografie, archeozoölogie, …)?
- Kan de site in een ruimer archeologisch kader geplaatst worden en hoe verhoudt ze zich tot de resultaten van het vooronderzoek ten oosten van het terrein en tot gekende onderzoeken in de ruimere omgeving van het plangebied?
- Kunnen eventuele patronen en/of sporen van lokale, regionale en transregionale economie worden onderscheiden?
- Zijn de grenzen van de archeologische site behaald binnen het plangebied of loopt de site door buiten het terrein?

4. Plan van aanpak (onderzoeksstrategie, -methode en -technieken)

Gezien de geplande werken is een *in situ* behoud niet mogelijk. Er dient bijgevolg een opgraving uitgevoerd te worden over het zuidelijke deel van het terrein om de archeologische resten te onderzoeken.

De advieszone voor opgraving heeft een oppervlakte van ca. 1350m². Het onderzoek kan uitgevoerd worden op één archeologisch vlakniveau in één of meerdere werkputten. De opgravingszone dient aangelegd te worden met een graafmachine met platte graafbak onder begeleiding van de veldwerkleider. Hierbij wordt de grond afzonderlijk gestockeerd om vermenging te voorkomen. Wel is het belangrijk dat er indien een gebouwstructuur aangesneden wordt, deze in één werkput in zijn totaliteit wordt blootgelegd en onderzocht. De grachten en greppels dienen zodanig onderzocht te worden dat een goed inzicht verkregen wordt in de fasering ervan (coupes op knooppunten, aansluitingen, over-/doorsnijdingen, uiteindes, onderbrekingen,…). Ook kunnen bijgebouwen, waterputten, waterkuilen, spiekers, veldovens en andere sporen met een artisanaal karakter, alsook sporen met een funerair karakter verwacht worden.

Bij de advieszone dient ook rekening gehouden te worden met bufferzones langsheen de randen van de opgravingszone, zoals bijvoorbeeld langsheen de bestaande wegenis en de naburige bewoningen. Hierdoor kan de reële oppervlakte van de opgravingszone iets lager liggen dan de geadviseerde oppervlakte.

Het archeologisch onderzoek dient conform de Code van Goede Praktijk uitgevoerd te worden. Sporen dienen geregistreerd en onderzocht te worden. Indien sporen zich lenen tot natuurwetenschappelijk onderzoek kunnen stalen genomen worden. De staalname en conservatie gebeurt volgens de bepalingen zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. De staalname en verdere selectie van stalen voor verder onderzoek gebeurt met het oog op het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Voorafgaand, tijdens en na het veldwerk overlegt de veldwerkleider met de betrokken natuurwetenschapper(s) en de conservator.

Indien een waterhoudende structuur (diepe gracht, waterput, …) aangetroffen wordt, dient men te werken met bronbemaling om de structuur in goede en veilige omstandigheden te onderzoeken. Een voorafgaande controleboring kan meer duiding brengen in de diepte van de structuur, alsook de diepte van de grondwatertafel en de nood voor bronbemaling.

5. Criteria niet uitvoeren onderzoekshandelingen

Er zijn geen criteria. Het archeologisch onderzoek dient uitgevoerd te worden.

6. Schatting tijdsduur (indicatief)

Het archeologisch veldonderzoek neemt voor een opgravingsploeg van 4 mensen ca. 5 werkdagen tijd in beslag, waarbij het opgravingsvlak in één of meerdere werkputten wordt aangelegd en onderzocht. Na afronding van het onderzoek kan de zone terug aangevuld worden. De verwerking en rapportering neemt ca. 25 dagen in beslag. Deze tijd is nodig voor de opmaak van het rapport, opstellen van grondplannen, wassen van vondstmateriaal, opmaak van lijsten, …

Indien meerdere waterputten of andere waterhoudende structuren aangetroffen worden kan de termijn van het veldwerk verruimen.

7. Kostenraming op basis van de geraamde tijdsduur (excl. BTW, indicatief)

- Veldwerk archeologische opgraving incl. kraanwerk (aanleg en dichten) en opmetingen, en excl. bemaling: 9 500 euro
- Verwerking, assessment, rapportage: 5 250 euro
- Natuurwetenschappelijk onderzoek en conservatie: stelpost van 3 000 euro
- Onderzoek van omvangrijke sporen die dieper gaan dan de grondwatertafel (bijvoorbeeld waterputten): bronbemaling, onderzoek, kraanwerk, staalname, verwerking, … dient 2500 tot 3000 euro per structuur te worden voorzien

8. Gewenste competenties

- Het team moet bestaan uit minstens 4 personen, waarvan minstens 2 archeologen

- De veldwerkleider heeft minstens 240 werkdagen ervaring met onderzoek op landelijke sites, in het bijzonder op sites uit de metaaltijden, Romeinse periode en Nieuwe Tijd.

9. Bewaring archeologisch ensemble

Gedurende het onderzoek worden de vondsten als geheel bewaard in een veilige, droge en klimaatsgeschikte omgeving. Na afronding van het onderzoek wordt het archeologisch ensemble overgedragen aan de eigenaar. Het archeologisch ensemble van het vooronderzoek dient mee opgenomen te worden bij het opgravingsarchief van de opgraving als één geheel.